
МИНИСТАРСТВО ЗА ПРОСТОРНО
УРЕЂЕЊЕ ГРАЂЕВИНАРСТВО И
ЕКОЛОГИЈУ ВЛАДЕ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

АРХИТЕКТОНСКО-ГРАЂЕВИНСКИ ФАКУЛТЕТ
БАЊА ЛУКА

ПРИВРЕДНА КОМОРА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

ЗАВОД ЗА ИЗГРАДЊУ а.д. БАЊА ЛУКА

VI НАУЧНО-СТРУЧНИ СКУП
САВРЕМЕНА ТЕОРИЈА И ПРАКСА У ГРАДИТЕЉСТВУ
БАЊА ЛУКА, 15.-16. АПРИЛ 2010.

САВРЕМЕНА ТЕОРИЈА И ПРАКСА У ГРАДИТЕЉСТВУ

ОРГАНИЗАТОРИ:

- МИНИСТАРСТВО ЗА ПРОСТОРНО УРЕЂЕЊЕ, ГРАЂЕВИНАРСТВО И ЕКОЛОГИЈУ ВЛАДЕ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ
- АРХИТЕКТОНСКО-ГРАЂЕВИНСКИ ФАКУЛТЕТ БАЊА ЛУКА
- ПРИВРЕДНА КОМОРА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ
- ЗАВОД ЗА ИЗГРАДЊУ а.д. БАЊА ЛУКА

ПОКРОВИТЕЉИ:

- ВЛАДА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ
- ГРАД БАЊА ЛУКА

БАЊА ЛУКА
15. И 16. април 2010.

Издавач: Завод за изградњу а.д. Бања Лука

Уредници: Проф. др Мирко Аћић и Рајко Пуцар

Технички уредник: Рајко Пуцар

Техничка припрема: Чедомир Радуловић, Сњежана Лепир

Штампа: Н. И. Г. Д Независне новине д.о.о., Бања Лука

Тираж: 600 примјерака

Бања Лука, април 2010.

ОРГАНИЗАЦИОНИ И НАУЧНО-СТРУЧНИ ОДБОР

Проф. др Мирко Аћић, дипл. инж. грађ.

Фатима Фетибеговић, дипл. инж. арх.

Проф. др Миленко Станковић*, дипл. инж. арх.

Мр Борко Ђурић, дипл. инж. грађ.

Чедо Савић, дипл. правник

Проф. др Владимир Лукић*, дипл. инж. геод.

Маида Ибришагић-Хрстић*, дипл. инж. арх.

Рајко Пуцар*, дипл. инж. грађ.

Миленко Дакић, дипл. инж. грађ.

Александар Цвијановић, дипл. инж. грађ.

Мр Радован Белеслин*, дипл. инж. грађ.

Драгомир Ђукић, дипл. есс.

Чедомир Радуловић, дипл. инж. ел.

ДОНАТОРИ НАУЧНО-СТРУЧНОГ СКУПА

ВОДОВОД, Бања Лука

НИСКОГРАДЊА д.о.о., Лакташи

ХИДРОЕЛЕКТРАНЕ НА ТРЕБИШЊИЦИ а.д., Требиње

АРС ИНЖЕЊЕРИНГ д.о.о., Бања Лука

ЦЕНТАР ЗА РАЗВОЈ И УНАПРЕЂЕЊЕ СЕЛА, Бања Лука

ХИДРОТЕХНИКА, д.о.о., Бања Лука

ПЛАНИНГ БЛ, Бања Лука

STILLing д.о.о., Бања Лука

---

* - чланови Научно-стручног одбора

РАДЕНКО ПЕЈОВИЋ ЈОКО БЛАГОЈЕВИЋ РАТКО БЛАГОЈЕВИЋ ДОБРЕ ТАСЕВСКИ ЈЕЛЕНА ПЕЈОВИЋ САЊА МАТИЈАШЕВИЋ ВЛАСТИМИР ПРАШЧЕВИЋ Реконструкција моста Блажа Јовановића преко ријеке Мораче у Подгорици	343
СВЕТЛАНА СТЕВОВИЋ Савремене методе у пројектовању одрживе изграђености реке Дрине	353
ДЕЈАН ДИМКИЋ МИОДРАГ ПОПОВИЋ ЉИЉАНА ДИМКИЋ ГОРАН МИТРОВИЋ Водоснабдевање и одвођење отпадних вода будућег скијашког центра на Старој планини	371
МИРОСЛАВ РОГИЋ БРАНИСЛАВ РИСТИЋ МИЛОРАД БАЈИЋ Примјена стандарда ЕУ у пројектовању уградње лифтова у стамбене и пословне објекте	385
СВЕТЛАНА ПЕРОВИЋ ГОРАН РАДОВИЋ Пројектовање архитектонских објеката колективне стамбене типологије у контексту продуктивне интерпретације урбане културе	391
ВЕРИЦА КУНИЋ ДИЈАНА ЦВЕТКОВИЋ Бесправна градња у Бањалуци	403
ДОБРИВОЈЕ ТОШКОВИЋ ИГОР МАРИЋ БОЖИДАР МАНИЋ Тезе о одрживом урбаном градитељству	415
СЛОБОДАН НЕДЕЉКОВИЋ ВЛАДЕТА ВУЈАНИЋ МИЛОВАН ЈОТИЋ Земљотресна регулатива и савремено градитељство, неки аспекти	425
НЕДЕЉКО СТОЈНИЋ Нумеричка анализа брзог колапса медијума	435
РАШИД ХАЦИЋ ЖАНЕСА ЉЕВО Значај и улога управљања пројектом у градитељству	445

VI НАУЧНОСТРУЧНИ СКУП
САВРЕМЕНА ТЕОРИЈА И ПРАКСА У ГРАДИТЕЉСТВУ
БАЊАЛУКА, 15.-16. АПРИЛ 2010.

Добривоје Тошковић¹, Игор Марић², Божидар Манић³

ТЕЗЕ О ОДРЖИВОМ УРБАНОМ ГРАДИТЕЉСТВУ

Резиме:

Савремено урбано градитељство налази се у процесу промена: рађање, развој и пропадање појава. У том контексту усмеравање развоја у оквиру урбанизације и глобализације је императив. Треба размотрити: проблеме измене структуре града, прелаз ка новој политици урбанизма, одрживост и стратегије развоја, категорије утицајних фактора, утицај природних чинилаца на уређење простора, створене услове и утицаје (значај становништва, политичког фактора, економских услова, социолошких услова и утицаја и др.), изводљивост промена и ефекте.

Кључне речи: одрживи развој, урбано градитељство, утицајни фактори

NOTES ON SUSTAINABLE URBAN CONSTRUCTION

Summary:

Contemporary urban construction is now in a process of change: birth, development and decay of phenomena. In that context, directing the development within the processes of urbanization and globalization is an imperative. This situation calls for consideration: the problems of changing town structure, the transition to a new policy of urban planning, sustainability and development strategies, categories of influencing factors, the impact of natural factors on arrangement of space, man-made conditions and influences (the importance of population, political factors, economic and social conditions, etc.), feasibility of changes and effects.

Key words: sustainable development, urban construction, influencing factors

¹ др, научни саветник, Институт за архитектуру и урбанизам Србије, Београд

² др, научни сарадник, Институт за архитектуру и урбанизам Србије, Београд

³ мр, истраживач сарадник, Институт за архитектуру и урбанизам Србије, Београд

Савремено урбано градитељство налази се у процесу промена: рађање, развој и пропадање појава. У том контексту, усмеравање развоја у оквиру урбанизације и глобализације је императив тренутка, тако да треба свестрано да се размотри.

1 ПРОБЛЕМ ИЗМЕНЕ СТРУКТУРЕ ГРАДА И ГРАДИТЕЉСТВО

У XIX и XX веку неограничена производња била је сама себи циљ –данас је то неограничена моћ технолошке ере која је продубила друштвени неред, повећала неједнакости као резултат социјалних и економских услова, а евидентна је још једна несрећа: недостатак мерила и раскорак између осећања и унапређења технологије. Тако је сваки људски поступак несвесно оформљен под утицајем одређене осећајне позадине јер, „људи не могу градити средину а да не пројектују и себе“.

2 ПРЕЛАЗ КА НОВОЈ ПОЛИТИЦИ УРБАНИЗМА

Прелаз ка новој политици урбанизма изискује утврђивање нове стратегије у урбаном градитељству. Нова стратегија треба да има јединствен приступ у сличним ситуацијама.

Неопходно је дефинисати став према конјуктурном ширењу градске териорије која је водила:

- непропорционалном расту града и
- гутању околних насеља.

Раније концепције стваране су дедуктивно, без ослањања на контекстуалне услове и утицаје због чега су планови били нереални.

Данас је императив одрживости да се у формулисању нове стратегије пође „одоздо“ тј. индуктивно – држећи се утицајних фактора и ресурса средине. Све то води ка осавременавању градитељске методологије која преко критеријума „рационалности“ води рачуна о обновљивим и необновљивим ресурсима тј. до одрживог развоја.

3 ОДРЖИВОСТ И СТРАТЕГИЈЕ РАЗВОЈА

Највеће грешке у конципирању градског развоја биле су у погрешним приступима. Зато, данас, правци развоја града мора да се сагледају у контексту процеса по фазама, а не кроз прогнозиране фиксне слике. Све то говори да је потребно формулисати некакав стратешки оквир који треба да обједињује акције ка променама.

Акција и реакција, узрок и ефекат су интегрални део тог оквира стратешких промена. Овај оквир не прописује неки појединачни механизам за спровођење, неку финалну форму, или неки пожељан визуелни карактер за све урбане територије. Радије, он промовише неку битну црту урбаног развоја: то је моћ да се стимулишу друге пожељне акције. фокус је у интеракцији нових и постојећих елемената и њихов утицај на будућу структуру и форму, а не апроксимација предодређеног физичког идеала.

Институционалне, грађанске и политичке акције стављају тај процес у кретање и чине кључни фактор планирања. Али ту постоји и једна опасност у урбаном развоју, не само због могућег неуспеха да се утиче, већ и због стварног спречавања новог развоја кроз неприхватљиве акције. Јер, могућ је и негативан смер промена колико и позитиван: развој може да делује као неки сунђер -упијајући ресурсе и активности који нарушавају оближње територије. Може и да не успе да инспирише „одговоре“ које тражи одређена ситуација. Може, такође, да демотивише друге да уложе време, напор и финансијска средства.

Зато програми и стратегије треба да буду правилно замишљени ако се очекује да се деси динамичан и продуктиван процес урбаних промена. Шта се дешава и када – далеко је важније за одржив развој него нека фиксна слика неког крајњег продукта. То подразумева развој у секвенцама мада се догађаји ретко могу контролисати. вероватно је најреалније мислити о стратегији - као некој комплексној серији или мрежи повољности које се пре стварају и експлоатишу, него што спонтано нуде неки линеаран развој.

Истичемо, да по оваквом стратешком концепту "трајекторија" промена - урбане промене задржавају свој идентитет, он није жртвован када постане део неке веће целине. Опстајање индивидуалних идентитета, што значи, многи власници, корисници и архитекти – обогаћују град.

4 КАТЕГОРИЈЕ УТИЦАЈНИХ ФАКТОРА

Можемо рећи да је сродство између просторних фактора, функција и структуре насеља као што следи:

- утицајни фактори свих врста воде до формирања људских насеља,
- просторни утицајни фактори су они који дају физичко значење и неку форму функцијама,
- функције воде до структуре насеља кроз обликовање објеката и мрежа,
- структуре насеља воде до његове форме,
- текстура и густина су резултат акције просторних фактора, унутар структуре и форме.

5 УТИЦАЈ ПРИРОДНИХ ЧИНИЛАЦА НА УРЕЂЕЊЕ ПРОСТОРА

Утицај тла: оно омогућава велику разноврсност поступака у погледу ископиравања, зависно од система али оно, истовремено, делује и као ограничавајући фактор за насељеност.

Гледано кроз призму урбаних потреба, у ери индустријализације, подобност тла да одговара техничком потребама, има одређену вредност и улогу, а с друге стране од њега се очекује да одговара и потребама становања и рекреације, такође.

Тло је, дакле, основа за смештај различитих активности, па, као такво, игра важну улогу у „усклађивању“ природне и створене средине.

Тамо где се не даје довољан значај овом усклађивању – земљиште, својом ценом, утиче на избор локације за изградњу.

Такође, клима се мора узети у обзир пре концептуализације неког пројекта, као целине, и у његовим елементима: основи и оријентацији зграде, обликовању и карактеру конструкције.

6 СТВОРЕНИ УСЛОВИ И УТИЦАЈИ

6.1 ЗНАЧАЈ СТАНОВНИШТВА

Повећање становништва оставља свој печат на раст, структуру и форму градова уопште, а преко миграционих токова и на остале елементе који чине део урбане средине (пренасељеност, несташица станова итд.).

Са аспекта одрживости, оријентација треба да буде на проблемском аспекту појава, уз посматрање оних демографских елемената који највише утичу, позитивно или негативно, на карактер урбане средине.

6.2 ПОЛИТИЧКИ ФАКТОР И УРБАНИЗАМ

Кључни фактор од кога треба поћи је став да је урбанизам део организације друштва и да је, у том контексту, као контрола коришћења земљишта важан фактор те организације.

С друге стране, политички сектор се, сам по себи, наметнуо као неопходан фактор усмеравања развоја основних елемената градског ткива и живота у њему.

С обзиром да урбанистичко планирање улази, индиректно, и у домен одлучивања, а директно, и у распоред ресурса развоја (пројеката итд.) оно је и „политичко“.

6.3. ЕКОНОМСКИ УСЛОВИ И УТИЦАЈИ НА ГРАДОВЕ

Налазимо се у ери тржишне економије и, у том контексту треба посматрати развој савременог града. Законитости капиталистичке урбанизације су: концентрација власништва у мало руку што одговара концентрацији људи у мало подручја. Становништво се, исто тако, централизује као и капитал, а капитал, када је већ развијен, даље сам себи ствара своје егзистенцијалне услове, не као „услове свог настанка“, већ, као „резултате свог опстанка“.

То је довело до метрополитације простора, која је порушила старе хармоније и одбацила многе јучерашње вредности као резултат вулгарног економског детерминизма који одбацује друге факторе развоја. Питање повећања вредности индивидуалних парцела или зграда биће један од главних фактора, у овом домену. Модели земљишног власништва у фрагментима, обично стварају слику некохерентног развоја. Овај модел је одржив само у време рецесије, када инвеститорима недостаје новац да би купили комплетан локалитет земљишта и када су локалне власти немоћне да им значајније помогну кроз своје интервенције.

Нова атинска повеља фаворизује разноврсност и мешовиту градњу као нови вид квалитета. Сматра се да нефлексибилно планирање у виду монолитне изградње води у монотоне бездушне трактове комерцијалног развоја, нарочито, када је комбиновано са немаштовитом архитектуром.

Сартр наводи како су марксистички правили врло успешне класификације градова у смислу разлика са економског гледишта, при чему су за сваки тип града показали како облик и подела рада, као и производни односи, повлаче за собом посебну организацију и расподелу градских функција. Али он наглашава да то није довољно да би се успоставила веза са самим искуством: Париз и Рим се, међусобно, дубоко разликују.

6.4. СОЦИОЛОШКО-КУЛТУРНИ УСЛОВИ И ОДРЖИВОСТ

Не треба подлећи техницистичким упрошћавањима и сматрати да техника и оруђа сами условљавају, у датом контексту, друштвене односе у градовима. Овде се ради о урбаној форми као оквиру и о односима који у њему владају, а то су два различита квалитета, јер, из доброг „оквира“ не следе нужно позитивни односи, али без доброг оквира ти се односи не могу ни развити.

Развијање тих односа, неминовно, тражи да се да нова димензија идејама С.И.А.М.а јер град више не може egzистирати као прости збир зона за становање, рад и рекреацију. Он мора бити „целина“ са вишим нивоом квалитета од обичног збира „делова“.

Поље „одрживости“ је у уској зависности од друштвене и историјске стварности. На основу те тезе можемо извући став да:

- одрживост се не може формулисати ако се, пре свега, не продре, што се дубље може у историјску особеност одређене урбане средине.
- одрживост урбане средине треба да усклади два важна интереса: развијање генералних принципа којих се треба држати и развијање осећајности за јединственост сваке средине, истовремено.

6.5. ЕКОЛОГИЈА И ОДРЖИВОСТ ГРАДА

Утицај урбаног раста на средину манифестује се:

- растућим коришћењем изворних потенцијала у самој урбаној средини
- повећањем коришћења земљишта и потенцијала у околном региону, и
- великим обимом отпадака који се производе.

Проблеми се манифестују:

- прво, град ће расти физички, а земљишни потенцијали су ограничени, а делатности и функције ће се надметати за исти земљишни простор. То води у градско раслојавање.
- друго, утицај на околни регион биће узрокован растућим захтевима за енергијом, храном и материјалима.
- треће, метаболизам града ће се повећати вишим нивоима активности, и, повећаним стварањем нуспроизвода итд.

Одрживост са еколошког аспекта огледа се:

- у интегрисању економских, друштвених и здравствених аспеката развоја као „превентивно“ деловање тј. ограничавање утицаја људских активности на животну средину и

- спречавање деградације и исцрпљивања природних ресурса, како би се сировинска, енергетска и еколошка основа развоја трајно одржавала.

6.6. СТАНОВАЊЕ И ОДРЖИВИ РАЗВОЈ

Становање, као елемент функционалних активности, није само резултат утицаја демографске и просторне потребе, изражене кроз разне видове животних стилова и начина груписања, већ оно представља и феномен услова – путем задовољења потреба. Из тога произилази, да се при разматрању одрживе структуре града на макро и микро нивоу морају узети у обзир фактори „понуде“ и „потражње“ као индикатори могућег волумена стамбене изградње, и то, под различитим економским и друштвено-политичким условима.

На основу горе изнетог, може се претпоставити да ће из динамике друштвеног и приватног сектора изградње, у специфичним економским, друштвеним и климатским условима егзистенције, произићи и различити начини изградње и густине насељености, што ће имати пресудан утицај на модел ширења града, па тако, и на његову структуру и форме.

Које су лекције за одрживо становање у градским оквирима? Из досадашње праксе, видели смо, да идеја поделе града на „јединице суседства“ (код нас месне заједнице) имала је и позитивне и негативне ефекте. У позитивном смислу, месне заједнице су добиле у својој вредности акцептујући друштвене аргументе у свој оквир. Негативна страна лежи у њеној површној примени. Кад је већ била широко прихваћена, урбанисти су ову идеју почели примењивати било где. Иронично звучи, да су перфектна решења произвела супротне ефекте у односу на жеље.

Ипак, и поред тога, идеја „месне заједнице“ има свој педигре и данас, како по ономе што нуди, тако и по ономе што представља. То се огледа, између осталог, у њеној улози очувања индивидуалитета, као одбрани против тренда који се зове „масовно друштво“. Истовремено, овај концепт омогућује „структурално заједништво“ или, другим речима „способност да се ствара и идентификује изнутра“ кроз партиципацију грађана.

Али, у данашњим тржишним условима, остаје борба да се тај вредни педигре одржи. То је борба против крутости која је последица старе Атинске повеље. У том смислу, важно је правити разлику између „планираних“ градских целина и „планирања“ тих заједница.

Одрживост се огледа у промовисању принципа „планирања“ као процеса где грађани треба да имају контролу своје сопствене судбине, као контраст пракси „планиране“ заједнице где је више моћи дато у руке политичара.

6.7. ОДРЖИВОСТ КВАЛИТЕТА КАО ДВОЈНИ ПРОЦЕС

Сродство између човека и његове средине је комплексно, укус људи, културе, стилови у архитектури варирају временом, али простор остаје константан. Због тога

овај осврт ставља нагласак на просторно уређење, композицију и перцепцију вредности, а то спада у домен урбаног дизајна.

Било о којој величини или карактеру урбане средине да се ради треба прво поставити питање: коју врсту урбане средине желимо? Другим речима, главни акценат, данас, треба да се стави на тему: како постићи карактер хумане средине путем дизајна?

Американци, у том контексту, не одговарају на идеолошка питања: „шта треба да се чини“ и „шта је исправно“ већ су усредсређени на практична питања: „шта мора да се чини“ (политички, економски и друштвено) и „шта може да се чини“ (економски и политички) и „ко користи“ (економски, политички и друштвено).

Кључна ствар, коју треба, у склопу одрживости стално имати на уму, је да је уређење одређене урбане средине двојни процес који обједињује сврху (функцију) и естетику. Упркос њиховој очигледној повезаности, аргументи о градској форми и урбаном процесу, често, испољавају недостатак свесности о ма ком средству: одлучивање о дизајну се једва односи на контекст зграда, док, планери имају мало разумевања о урбаном форми. Међутим, одрживи развој града суочен је са још већим проблемом: градови су постали поприште борбе између пропонената идеје о граду као „великој шанси“ и, оних који се држе проспекта „визије града“ базиране више на грађанској филозофији.

У првом случају, присталице виде град који се развија на бази земљишта као „купопродајне робе“. у другом случају, присталице „визије града“ виде земљиште више у контексту „употребне вредности“. Оно што је јасно, јесте, да пре него што покушамо да фузионишемо концепт урбане форме и урбаног процеса, на ма који значајан начин, прво, морамо постићи више консензуса него што данас постоји.

6.8. ИЗВОДЉИВОСТ ПРОМЕНА И ЕФЕКТИ

У приступању променама прво треба размотрити проблем: које су врсте промене најрелевантније односно погодније. У том контексту, треба размотрити главне врсте урбаних ситуација у терминима величине насеља.

То значи, да у фокус разматрања потенцијала за промене треба да уђу: велики, средњи, мали градови, предграђа, нови градови, спољне ивице градова. У ширим терминима највише врста урбаних промена дешава се унутар градског центра или у оквиру секундарних центара. промене се могу манифестовати у разноликим формама и начинима: обнова, локацијски развој, заштита наслеђа, реконструкција.

У том контексту, морамо размотрити и капацитет средине за промену. Веома мало места је потпуно имуно на промену, али нека места су више рањива на промене него друга. Гледано по изводљивости истичемо:

- да у великим градским контекстима постоји велика вероватноћа или неизбежност промена (услед високог степена економске активности) али, истовремено, порастао је степен „обавезне бриге“ за заштиту наслеђа.

- у некој пренасељеној и занемареној унутрашњој градској ситуацији, недостатак инвестирања, редуциране економске активности, могу да се исправе само одређеном акцијом, увођењем фондова, прагматичним планирањем.

- у случају средњих и малих градова, локална средина је све више рањива на промене у разноврсним степенима, било у форми супротног развоја (где је активна локална економија) или у форми губитка снаге (где је локална економија стагнантна или у опадању). У највише случајева потребан је неки нов развој, али ово мора да буде у контексту. Што је мањи град то је „личнији“ карактер. Велики градови могу бити веома безлични.

7. УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Визија одрживог урбанизма у будућности, несумњиво, имаће своје корене у садашњим контекстуалним условима и утицајима, обједињеним и даље развијеним, у нове трендове у урбанистичком планирању. Ти нови трендови одрживог урбаног развоја почивају на потреби за ефективним планирањем. У том контексту, нове перспективе подразумевају дефинисање правила која ће поштовати сви актери.

До тога се не може доћи појединачним акцијама, већ, динамичним процесима интеграције по разним линијама, а приоритетна је просторна која обухвата мрежу градова, инфраструктуру, саобраћај, животну средину, заштиту наслеђа итд. Међутим, за осветљавање пута у XXI век са аспекта одрживе урбане средине, може се поставити питање: „која је улога територије у овим процесима промена?“.

Нема сумње, да је територија та која пружа могући оквир интегрисаним акцијама, у смислу обједињавања ресурса (финансијских, људских, секторских итд), а усвајајући територију као фиксни елемент везе то уједно подразумева значење места и одрживост урбаног квалитета, а ово нас приближава ставу да термин „место“ означава комплексан контекст, који се може тумачити различитим кључевима: географским, политичким, економским, културним. Другим речима, то је „место“ где градски људи живе, крећу се и раде под специфичним еколошким, социолошким, економским и технолошким условима, који скупа, остављају физиолошке и естетске последице на индивидуу.

Сагледана, пак, као систем у коме се велики број група елемената налази у равнотежи (или не), при чему једни друге допуњују (или не) у оквиру процеса урбанизације, одржива урбана средина има своју складну структуру у којој се дешавају процеси, у којима постоје релације, могу јој се придодати мере квалитета, може се поделити на периоде. Она има своје намене површина и жижне тачке, своју форму и размере као и нивое, а у центру свих тих збивања, односно, елемената је човек.

Како оценити тако сложену средину са аспекта одрживости? У циљу да формулишемо потребне анализе, морамо да одлучимо који су критеријуми најрелевантнији за дагу урбану ситуацију, развијајући наш основни приступ тој ситуацији из релевантних индикатора и генератора. У том смислу, могу се истаћи неки основни критеријуми који се могу применити на скоро ма коју ситуацију, као што је капацитет средине. Могу се наћи и помоћни критеријуми који би се применили у посебним приликама.

Релевантни «индикатори» (било негативни или позитивни) могу бити у свакој форми. ми ћемо их приказати према њиховом појавном облику као што следи:

7.1. НЕГАТИВНИ ИНДИКАТОРИ

- прекомеран утицај захтева колског саобраћаја (паркирање) на урбану средину
- рушење архитектонске кохезије
- евидентност „лошег суседа“ на земљишту
- ерозија установљених урбаних форми
- слабо обезбеђење пешачких комуникација

7.2. ПОЗИТИВНИ ИНДИКАТОРИ

- јак локални архитектонски карактер
- очигледност усмеравање и контролисане промене, на супрот спорадичном расту
- осећајна максимизација постојећих природних карактеристика
- равнотежа између комерцијалних и насељских потреба
- осећање историјског континуитета
- осећање реда, организације
- идентификовање генератора укључује локално познавање ситуације, и моћ анализа које иду даље од претпоставки.

Одрживост се данас не може постићи без кооперације јавног и приватног сектора.